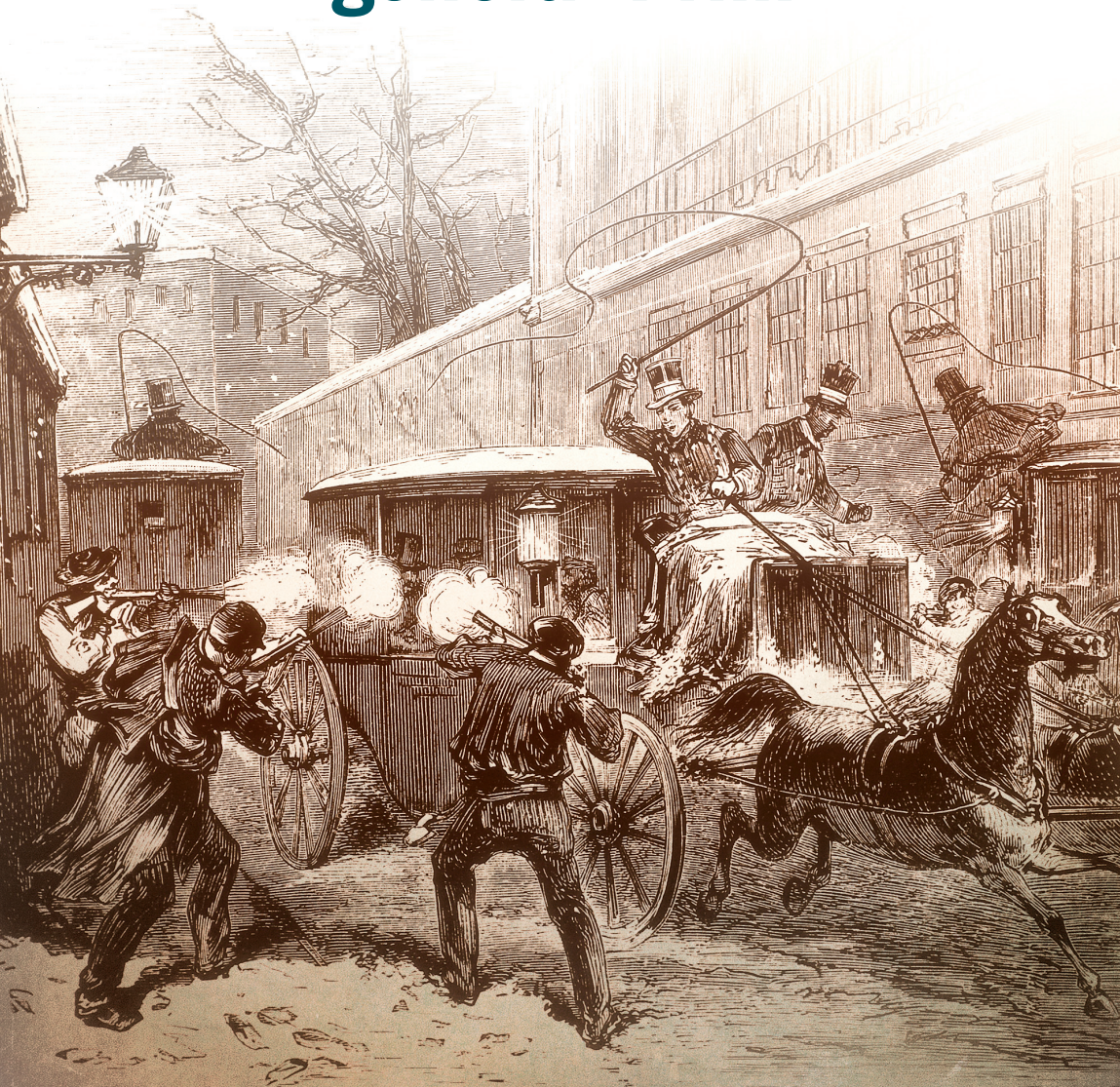

Proa

Francesc Puigpelat

Els últims dies del general Prim

FRANCESC PUIGPELAT

ELS ÚLTIMS DIES DEL GENERAL PRIM

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: octubre del 2014

© 2014 Francesc Puigpelat

© de la il·lustració de la pàgina 4: © Alamy/ACI

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Pedro i Pons, 9-11

08034 Barcelona

www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-462-2

Dipòsit Legal: B.17.075-2014

Composició: Víctor Igual, SL

Impressió: Reinbook

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).
Tots els drets reservats.

ÍNDIX

23 DE DESEMBRE DEL 1870	
«O CAIXA O FAIXA»	7
24 DE DESEMBRE	
«ELS CATALANS, SÓN O NO SÓN ESPANYOLS?»	57
25 DE DESEMBRE	
«HALA, MINYONS, FEU LA TORRE I A DALT!»	111
26 DE DESEMBRE	
«CATALANS, VOLEU CÓRRER MASSA»	155
27 DE DESEMBRE	
«SÓC FATALISTA»	199
28 DE DESEMBRE	
«QUI VIURÀ, VEURÀ»	249

Cinc dies abans de l'atemptat al carrer del Turco que l'havia de dur a la tomba, el general Joan Prim i Prats, president del Consell de Ministres, ministre de la Guerra, capità general dels Exèrcits, marquès de Castillejos, gran d'Espanya, comte de Reus i vescomte del Bruc, va somiar que era un globus i surava en silenci sobre un paisatge idíl·lic d'arbredes verdes, bladars grocs i rierols cristal·lins.

Un globus ple d'aire calent, dels que pocs anys enrere havien començat a posar-se de moda a Europa, pilotats des de grans cistelles de vímet per esportistes atlètics, arrauxats i fatxendes. Però el general Prim no pilotava el globus; era el globus. Surava i surava bressat per vents tebis i corrents amables. Fins que, tot d'una, es girava un oratge glaçat i l'empenyia cap a una serralada abrupta, creuava un congost i sobrevolava un entrellat de muntanyes nevades. De sobte, feia fred. Molt, molt fred. I es va adonar que, damunt seu, s'estava formant una crosta de gel, tan sòlida i gruixuda que el seu pes arrossegava avall el globus. El general Prim notava que el glaç el paralitzava i el globus es precipitava, entre cingles esmolats i espadats paorosos, cap a una timba fosca i sense fons.

Aleshores es va despertar.

El general Prim es va incorporar al llit, es va fregar els ulls i va mirar el rectangle de la finestra, rere el qual s'insinuaven a penes les primeres lluors vermelles de l'alba. Es va posar la bata de feltre, va enfundar els peus a les plantofes, es va aixecar i va descórrer la cortina. Als seus peus s'estenia el jardí del palau de Buenavista, amb dos cedres a l'esquerra i un om gegantí a la dreta, sota el qual dormitava, immòbil, la berlina que el duia al Congrés o als ministeris. Els cavalls, com galls, renillaven amb el nou dia des d'una quadra adossada al mur exterior, vora la reixa. Més enllà del recinte del palau, s'estenia el laberint de carrerons rònecs i teulats vermells del vell Madrid, capital d'Espanya, melic del Regne, nucli d'un Imperi en la fase final d'una llarga i tortuosa decadència. Un sereno va passar, arrossegant els peus, apagant un a un els llums de gas. Sense la seva llur d'un groc esblaimat, l'atmosfera va quedar tenyida del reflex rogenic d'un sol encara invisible.

Va lliscar pel paviment gelat i va obrir la porta de comunicació amb el dormitori veí. Era fosc com la gola del llop. A Paca Agüero, l'esposa de Prim, la molestava la claror del dia i sempre dormia amb els finestrons tancats i una pesada cortina de domàs negre davant la finestra. Va endevinar a penes la silueta de Paca sota la vànova. Va recular i va encendre una palmatòria amb un misto. Va sortir del seu dormitori, va il·luminar el passadís i va avançar cap a la segona porta a l'esquerra. La porta va girar sobre les frontisses. Prim va restar al llindar, en silenci, expectant, fins que va percebre la lleu remor de les respiracions dels seus fills, del petit Joanet i de l'encara més petita Isabelita. Els seus alenars regulars i continus li van amanyagar l'esperit, li van tornar la pau.

Perquè al general Prim, el somni l'havia trasbalsat i, mentre tornava al seu dormitori, seia en una poltrona i observava les darreres restes del caliu a la xemeneia, va rumiar per què. Era inquietant, no només per la caiguda final a l'abisme, sinó perquè contenia dos elements, el globus i el gel, la contraposició dels quals no sabia com interpretar.

En canvi, li resultava fàcil identificar l'origen i el significat de la imatge del globus: estava vinculat amb la visita a Madrid, dos mesos abans, del comte de Kératry, prefecte de Policia de París i enviat especial de Jules Favre i Léon Gambetta, homes forts de la Tercera República Francesa.

El comte de Kératry havia anunciat, per telegrama, que viatjaria des de París en globus: dèries futuristes d'un lector de Jules Verne que, amb una estranya pirueta, volia establir un vincle entre el progrés en la política que significava la República i el progrés en la ciència que representaven els viatges en via aèria. Per al general Prim, que desconfiava tant del republicanisme com detestava les novel·les de Verne, el resultat del viatge de Kératry havia estat tota una demostració de la buidor de la retòrica progressista: l'ambaixador francès havia trigat cinc dies entre París i Madrid, mentre que el prosaic ferrocarril que creuava el pont sobre del Bidasoa feia el trajecte entre ambdues capitals en 48 hores.

Aquest despropòsit de caire pràctic, però, no va retenir la multitud, que sol deixar-se enlluernar per qualsevol novetat, especialment si és inútil. El 19 d'octubre del 1870, a les vuit del matí, va arribar un telegrama: el globus havia estat vist sobre Alcalá de Henares i, amb el vent que bufava a ratxes des del Guadarrama, arribaria a Madrid al migdia. La multitud es va agombolar al parc del Retiro, on s'havia preparat el terreny d'aterratge per a l'enginy. Homes badochs, dones amb criatures, pispes elegants, botiguers esquenadrets, militars de per-

mís, aristòcrates paràsits, rodamons cecs, rodamons coixos, rodamons tolits, gitanes amb pianoles i funcionaris en la pausa del cafè amb llet van guaitar al cel i van sospirar un «Ooooooooooh!» unànime i llarguíssim quan el globus, pintat en franges amb els tres colors de la República Francesa, que simbolitzaven la Llibertat, la Igualtat i la Fraternitat, va fregar les capçades grogues dels castanyers d'Índia i les vermelles dels faigs i va tocar terra, alçant un lleu nuvolet de pols.

Enmig dels hurres entusiastes, dues mosses van lliurar al comte de Kératry sengles poms de flors, mentre l'ambaixador esportista es llevava les ulleres fumades, s'espolsava la jaqueta i desembarcava trepitjant terra espanyola. El van saludar, per aquest ordre, el regent d'Espanya, general Francisco Serrano Domínguez, el president del Consell de Ministres, general Joan Prim i Prats, i l'alcalde de Madrid, José Salvatierra Enríquez. Després de rebre els honors de dues companyies d'infanteria, el comte Kératry va pujar a la primera d'una comitiva de berlines que es va adreçar a la seu del Congrés, a la Carrera de San Jerónimo. Acabada la recepció amb els diputats, l'aperitiu amb xampany francès i els actes protocol·laris, el general Prim va convidar el comte Kératry al despatx de Presidència, per mantenir-hi una conversa privada.

Kératry era un republicà fanàtic, tocat de romanticisme i irrealitat. Va començar explicant una visió tan idíl·lica com falsa de la situació a França. El tirà Napoleó III s'havia equivocat provocant la guerra amb Prússia, els seus exèrcits havien estat esclafats per la maquinària bèl·lica de Bismarck a Sedan i havia caigut presoner de l'enemic. Amb el tirà fora de combat, el poble francès, com en els millors temps de la Revolució, havia agafat les regnes del poder i proclamat la Tercera República. Segons Kératry, Bismarck, que havia vençut fàcilment Napoleó III, no resistiria el contraatac d'un exèrcit

popular francès, construït sobre lleves populars i encoratjat per càntics a la llibertat, igualtat i fraternitat. El general Prim l'escoltava amb un mig somriure irònic als llavis: com a militar expert, sabia que les «lleves populars» serien delmades per les bombes i la metralla dels canons Krupp de les divisions.

Després de la propaganda, el comte Kératry va passar a propostes concretes.

«Senyor president», va dir. «Per assegurar-nos la victòria davant dels alemanys, a la República li convindria l'ajut d'un cos expedicionari d'entre 60.000 i 80.000 soldats espanyols. A canvi, Espanya rebria una compensació de 50 milions, una quantitat que permetrà al seu país tenir un respir econòmic.»

El general Prim va somriure. Kératry estava ben informat: sabia que Espanya estava en fallida, després d'haver estirat més el braç que la màniga i haver-se endeutat fins a límits insospitats els darrers quinze anys. Però Prim sabia també que l'estat francès, amb el llegat de la gestió calamitosa de Napoleó III, no estava gaire millor, i que els 50 milions serien incobrables en el més que probable cas de desfeta de la Tercera República. Va mirar fixament a Kératry i va dir:

«I què més?»

El comte Kératry va afegir:

«La flota francesa i tropes de reforç per sufocar la rebel·lió a la província de Cuba.»

«I què més?»

«Ajut per a la creació de la República Espanyola.»

«República?»

El general Prim va callar i Kératry va afegir, amb un somriure melliflu:

«Amb vostè de president, és clar.»

«Gràcies per l'adulació», va respondre Prim. «Però la resposta és no. Ni exèrcits, ni Cuba, ni República.»

El comte de Kératry no es va immutar. Mai no havia cregut que un gat vell de la política europea com Prim mossegues l'ham. Però va seguir pressionant, per divertir-se i per mirar d'esbrinar de quina fusta estava fet Prim. Es va reclinar a la poltrona, va encendre un cigar i va burxar:

«Per què no?»

«Espanya no vol la República. Espanya és essencialment monàrquica.»

«Això no és veritat.»

«Ho és», va replicar Prim. «Sap per què em malfio dels republicans com vostè?»

«Per què?»

«Perquè són doctrinaris. Creuen tenir la veritat absoluta, però els veritables liberals com jo pensem que la veritat va per trossos, com van per trossos els escons d'un Parlament que representi la voluntat popular. L'1 de juny de l'any passat es va promulgar la nova Constitució, que defineix Espanya com un regne. Coneix els resultats de la votació al Congrés? Van ser 214 vots a favor per 55 en contra. Què vol, senyor comte de Kératry? Que cinquanta-cinc republicans passin per damunt de dos-cents catorze monàrquics?»

«No, és clar.»

Kératry va xuclar l'havà, va dibuixar a l'aire tres cercles concèntrics i va dir:

«Puc parlar amb franquesa, senyor president?»

«Jo sempre ho faig.»

«La votació que vostè esmenta és un miratge. No reflecteix la realitat.»

«De debò?»

«A la Constitució s'hi establí una monarquia en abstracte, sense especificar qui seria el rei ni de quina dinastia. Però fa quasi un any i mig que està aprovada i vostè ha recorregut

quatre cops Europa amunt i avall cercant un rei, endebades. Ho ha intentat amb el rei portuguès, Ferran de Saxònia, amb el príncep alemany Leopold d'Hohenzollern i amb els Savoia italians. En canvi, s'ha negat a considerar la candidatura d'Antoni Maria d'Orleans, duc de Montpensier, que és la més lògica i la que compta amb més suports al país.»

El general Prim es coneixia de memòria aquella cançó de l'enfadós. Va replicar:

«El duc de Montpensier significaria la continuïtat, amb un altre nom, dels Borbons.»

«I no és això, el que vol el gruix del país monàrquic?»

«No.»

«Ara es vostè qui peca de doctrinari», va respondre Kératry. «Si em permet, li diré una cosa: a Espanya només hi ha dos partits. O els borbònics o els republicans.»

«Ah! I jo? On sóc?», va demanar Prim, simulant interès.

«Al mig, que és la posició més incòmoda i perillosa. Vigili, perquè Espanya és un país de fanàtics, onanistes i pertorbats. Vostè vol mitges tintes a la terra de la Inquisició i la Reconquesta, un lloc on el que es valora per damunt de tot és la puresa, sigui de la sang o de la doctrina. Vostè no és pur, ni per als d'una banda, ni per als de l'altra. Està segur de tenir prou suport?»

«Sóc el president, no?»

«Potser un president globus.»

El general Prim va aixecar les celles i Kératry va continuar:

«Un globus s'infla, sura i aguanta mentre a dins hi ha aire calent. Però tot el que puja, baixa.»

El general Prim, pensarós, va remoure el caliu amb l'atiador, va abocar-hi palla seca i llenya menuda i es va escalfar les mans a la flama alta i groga. Després va entrar al quarto de bany, va deixar la palmatòria en un prestatge, es va treure la bata i es va arromangar el pijama. Es va rentar les mans i la cara a poc a poc, amb mètode, com un gat, i es va observar al mirall, furtivament, de reüll.

La seva era una cara bella i ben proporcionada. Sempre havia tingut èxit amb les dones, des d'una adroguera vídua de Reus fins a Paca Agüero, la multimilionària mexicana que havia seduït a París. El front era ample, el nas, menut, la barba, vellutada, els llavis, molsuts, i els cabells, fins i dòcils sota la pintura. I els ulls: uns ulls negres, petits, esmolats, vivíssims, com dues guspises de basalt. Un cop, un diputat li havia dit que els seus ulls només eren comparables als de Napoleó, que havien fascinat Stendhal en una llotja de La Scala de Milà. El general Prim sempre havia titllat aquella sortida d'adulació, però alhora la recordava sempre, perquè els que amb més deseiximent aparent menyspreen els aduladors són sovint els més sensibles als seus afalacs.

La de Prim era una cara cèlebre, immortalitzada en centenars de retrats i d'estàtues, de dibuixos i caricatures, d'ençà que, deu anys enrere, les seves victòries militars a Tetuan, Wad-Ras i Castillejos l'havien convertit en l'home més popular, ja no només de Catalunya, sinó d'Espanya. Sí: el globus no havia parat d'inflar-se d'aire calent d'ençà que havia iniciat la seva carrera militar i política.

Prim va recordar altre cop el somni. El simbolisme del globus era evident. Però, i el gel? Era el pol contrari de l'escal-

for, allò que refredava l'aire calent de dins del globus i l'arrossegava a precipitar-se en el buit. Què era el gel? Tot allò que forcejava per impedir la seva ascensió: els entrebancs, les emboscades, les votacions perdudes, els diaris crítics, els aixecaments armats, les conspiracions, els ignorants que es creien salvapàtries i els cretins disfressats de messies. En resum: els seus enemics. Però, a quins es referia el gel? Com saber-ho, si eren innombrables! Mai no ho havia admès en públic, però el seu judici de la situació era el mateix que el del comte de Kératry: tenia enemics a tot arreu, fos de la meitat republicana del país o de la borbònica, i uns i altres conspiraven per treure'l del mig i engegar els seus projectes forassenyats.

Va arrossegar els peus i va guaitar altre cop per la finestra. El sol ja tenyia de carbassa les façanes de les cases, el cel era límpid i, molt lluny, a l'horitzó, una línia blanca i lluent palesava que, a la serra de Guadarrama, hi havia caigut la primera nevada de l'any. Prim es va estremir, va recular cap a la tauleta de nit i en va treure una bosseta de cuir. Contenia una vella medalla de la Mare de Déu de la Misericòrdia de Reus i un tros d'espelma. Dos objectes que conformaven el seu amulet de la sort. Poquíssima gent en coneixia l'existència, però l'havia dut sempre vora el cor i l'havia protegit en els moments més perillosos: durant les primeres gestes contra els carlins, a la repressió de Barcelona el 1843, a la guerra del Marroc i a l'expedició a Mèxic.

Tot d'una, va notar una presència. Es va tombar.

Al llindar de la porta del dormitori, amb els ulls clavats en ell i el nas de ganxo apuntant-lo com el bec d'una àliga, hi havia Dolores. Prim es va sentir nu davant la mirada d'acer, fixa, esmolada, de la minyona preferida de Paca Agüero. Dolores havia copsat el seu desfici i la seva por, i el general Prim es va enrojolar violentament, perquè havia construït la seva

imatge pública sobre la creença que era un home fred i ardit, serè fins sota la més gran de les pressions.

Dolores va avançar una passa i va dir:

–Migu tubé bien, messié?

Que Prim va traduir mentalment com a: «Es troba bé, senyor?» Amb a penes deu anys, Dolores havia estat capturada pels irregulars mexicans en una ràtzia contra les tribus apatxes al nord de Río Grande, i posteriorment venuda com a esclava. El pare de Paca Agüero l'havia comprada al mercat del Zócalo perquè li fes de dida. Dolores tenia els cabells blancs, llarguíssims, i enraonava en una inextricable barreja de llengua índia, castellà i francès. Creia a ulls clucs en les pràctiques dels xamans apatxes i Paca Agüero tenia una fe cega i malsana en els seus rituals màgics.

–Estic bé, gràcies –va respondre Prim.

–Socie blanca ez ubu. Apatxe ebe –va afegir Dolores.

I Prim es va traduir: «Màgia blanca no bona. L'apatxe és millor.» Plantada, immòbil com una estàtua, el nas fi i corbat, Dolores semblava talment una àliga sotjant la seva víctima. Va esbossar un somriure burleta i es va acostar una altra passa. Prim, torbat, va desar l'amulet al calaix.

Dolores sempre li havia provocat una barreja de menyspreu, repulsió i por. Estava convençut que ella no el suportava, desaprovava el seu matrimoni amb Paca i treballava a la seva esquena per calumniar-lo davant la seva muller. Més d'un cop havia intentat despatxar-la, però Paca mai no ho havia tolerat: Dolores havia estat la seva dida, quasi sa mare, i per res del món no se'n separaria, per més que el seu marit insistís amb les seves dèries i els seus temors. I el general Prim, heroi del Marroc, cantat pels poetes catalans com a reencarnació de Roger de Flor i Bernat de Rocafort, que havia avançat a pit descobert al capdavant dels seus nous almogà-

vers, sota una pluja de bales sarraïnes, a Tetuan i Wad-Ras, havia perdut la batalla de la Dolores amb Paca Agüero, no una, sinó quatre vegades.

Prim es va alçar i va adreçar una mirada freda i fugaç als ulls d'acer de Dolores.

–Està llest l'esmorzar?

–O table cliente beru pen.

–Ara vinc. Pots retirar-te.

Dolores es va fer fonedissa pel passadís. El general Prim es va vestir a poc a poc, amb cerimònia. Es va posar els pantalons, es va cordar la camisa i es va ajustar el coll de cel·luloide. Era presumit: tenia una col·lecció de més d'un centenar de llaços, la majoria comprats a París i a Vichy. Per aquell dia, en va triar un de blanc, amb rivets grocs. Es va posar una armilla i va trossar en un trau l'anella de la cadeneteta del rellotge. Va passar les mans sobre les jaquetes de l'armari i en va triar una de color blau marí amb vellut violeta al coll. Se la va posar, es va pentinar els rínxols i es va somriure al mirall.

Li calia motivar-se, perquè seria un dia intens. Al matí, feina al despatx i entrevista amb Salvo Marinetti, mordaç periodista de la *Gazzetta Piemontese* que demanaria les darreres novetats de la rebuda que Madrid preparava al nou rei Amadeu de Savoia. Dinar amb els ministres maçons i, a la tarda, una sessió al Congrés que es preveia tempestuosa a causa de les andanades federalistes i republicanes del diputat Francesc Pi i Margall.